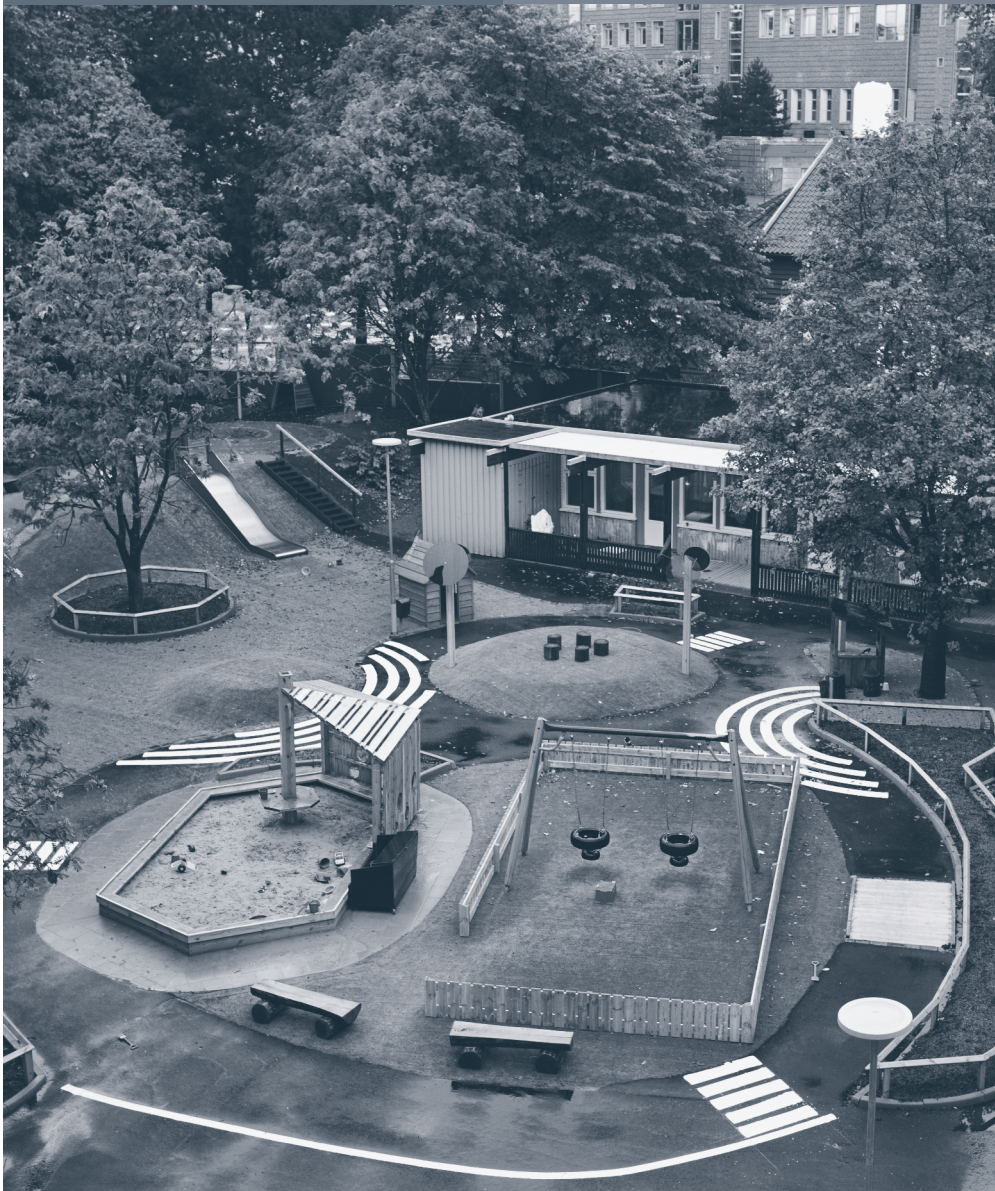

Mobbningens minsta gemensamma nämnare

Välkomna till slöjden
I ♥ Slöjd

Baserad på en
undersökning av
4000 elever

Göran Englund

INNEHÅLL

Förord	3
Undersökning om nätmobbning	4
Sammanfattning.....	4
Inledning.....	5
Övergripande syfte	5
Definition av traditionell mobbning	5
Definition av nätmobbning.....	6
Kränkande behandling.....	7
Program för att minska mobbning.....	7
Varför utförs mobbning?	8
Brist på självkänsla	8
Social status	9
Moraliskt disengagemang	9
Former av nätmobbning	9
Socialisering på nätet.....	10
Likheter och skillnader i olika sätt att mobba på.....	10
Resultat	12
Metod och data.....	12
Urval	12
Genomförande	12
Etik.....	13
Mobbning och kränkningar.....	13
Hör alla mobbningsformer till samma kategori?	13
Fördjupade frågor om nätmobbning	14
Diskussion	17
Myter om nätmobbning?.....	18
Hotad i skolan	18
Internetbaserad kommunikation	19
Kränkning eller mobbning.....	19

Förord

Denna rapport baseras på magisteruppsatsen ”Om relationen mellan traditionell mobbning och nätmobbning” (Englund, 2014). Du som vill ta del av hela uppsatsen hittar den på GUPEA (<http://hdl.handle.net/2077/37725>).

Undersökning om nätmobbning

Sammanfattning

Den här studien undersöker relationen mellan nätmobbning och traditionell mobbning som sker i skolan. I forskning finns en diskussion om huruvida nätmobbning och traditionell mobbning bör skiljas åt, både i definition och vid mätning. I svenska skolor görs inte någon åtskillnad mellan de olika formerna av mobbning: skolan har handlingsplikt och åtgärdsskyldighet för att motverka båda.

Undersökningen baseras på 3 925 elever i årskurs 3- 9 (1 950 flickor och 1 975 pojkar) i 19 skolor från Göteborgs kommun och 2 från Stockholmsområdet. Eleverna har i skolan svarat digitalt på en utvidgad självskattningsenkät under vår- och höstterminen 2013. Tio variabler som berör olika former av mobbning, både traditionell och nätmobbning, undersöks. Den huvudsakliga analysmetoden för att studera relationen mellan traditionell mobbning och nätmobbning var en statistisk metod, en form av det som kallas faktoranalys.

De fördjupade frågorna om nätmobbing som formulerats för studien visar att det vanligaste sättet att uppleva nätmobbning på är att få meddelanden som är svår för mottagaren att tyda avsikten med. Enligt dem som upplever denna form av mobbning, är spridandet av nätmobbningen relativt begränsat och enbart några få på skolan känner till mobbningen. Generellt påverkar mobbning elevernas vardagsliv i skolan och de rapporterar att de känner sig osäkra och har svårt att lita på andra. Faktoranalysen visar även att mobbningen (både nätmobbning och traditionell) kan beskrivas som en situation där eleven känner sig hotad. Nätmobbning för elever i grundskolan kan numera kallas traditionell då de flesta elever upplever det. Eftersom nätmobbning oftast är lätt att visa upp eller ”skriva ut” har det blivit en tydlig indikator på att mobbning finns i skolan.

Inledning

Tidigare forskning om mobbning har beskrivit likheter och skillnader mellan traditionell mobbning och nätmobbning men också könsskillnader. Man har också varit intresserad av den nya formen av mobbning nätmobbning, hur den påverkar och om den ökar men inte fokuserat på hur alla former av mobbning korrelerar med varandra. Den möjliga anonymiteten i nätmobbningen och oron för att snabbt sprida negativa kommentarer i en digitaliserad värld påverkar inte bara elever i skolan utan i stort sett alla. I skolor i Göteborg har talet om mobbning flyttats från den ”traditionella mobbningen” till ”nätmobbingen” och vad som egentligen är skolans ansvar. Nya utmaningar har uppstått, inte bara för skolan, i och med nätets gränsöverskridande karaktär. Denna rapport hoppas kunna bidra till en översikt av hur olika former av mobbning hänger ihop.

Övergripande syfte

Det övergripande syftet med studien är att belysa relationen mellan olika former av mobbning för årskurserna 3 - 9. För att belysa relationen utmejslades en rad forskningsfrågor för de undersökta skolorna:

- Hur ser de inbördes relationerna ut för olika former av mobbning?
- På vilka olika sätt blir elever nätmobbade?
- Nätmobbningens anonymitet och risken för bred spridning – hur uppfattar utsatta elever att det är?
- Hur upplever elever att deras liv förändrats efter att de har mobbats i skolan eller på nätet?
- Hur påverkas mobbade elevers möten med andra i skolan och på nätet?

Definition av traditionell mobbning

Forskning om mobbning, både i Sverige och internationellt, förhåller sig på något sätt till Dan Olweus studier som startade på 1970-talet i Sverige (Rigby, 2008). Enligt Olweus definition av mobbning är det en del av ett aggressivt beteende men med kriterier som skiljer definitionen från våld och generellt aggressivt beteende (Smith, 2014).

Den av Olweus framtagna definitionen av mobbning är följande:

”En person är mobbad när han eller hon, upprepade gånger och under en viss tid, blir utsatt för negativa handlingar från en eller flera andra personer”

(Olweus, 1991 sid 4)

Följande kriterier gäller:

1. Det ska handla om negativt/aggressivt beteende (avsiktlig intention).
2. Beteendet upprepas vanligtvis och pågår över en viss tid.
3. Detta sker i en mellanmännisklig relation som präglas av en viss obalans i styrke- eller maktförhållandet mellan utövare och mobbningsutsatt.

Mobbningen kan utföras både indirekt (ryktesspridning, elakt förtal, utnyttjande av maktövertag, manipulerande av vänskapsförhållanden) eller direkt (fysiska attacker, ta eller förstöra saker). Olweus beskriver att mobbning ofta uppstår utan uppenbar provokation från den mobbningsutsatta (Olweus, 2010). Mobbning menar Olweus bör ses som ett övergrepp av en starkare part och inte som en konfliktsituation mellan två jämstarka individer. Många forskare menar att detta är ett adekvat sätt att definiera mobbning, men kritik finns mot detta sätt att se på barn och ungas interagerande som aggressivt. Det kan bli ett stigmatiserande av barns sätt att umgås menar Frånberg, & Wrethander (2011).

Skolverket definierar mobbning som ”en form av kränkande behandling eller trakasserier som innebär en upprepad negativ handling när någon eller några medvetet och med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan skada eller obehag” (Skolverket, 2012 s.9). Skolverket betonar inte maktperspektivet i mobbningen som Olweus. Både Olweus och Skolverkets beskrivning av mobbning tar inte någon speciell hänsyn till nätmobbningen.

Definition av nätmobbning

En definition av nätmobbning som baseras på Olweus beskrivning av den traditionella mobbningen är:

En person är nätmobbad när han eller hon upprepade gånger är utsatt för aggressiva och avsiktliga beteenden på internet eller via mobiltelefon. Personen kan inte försvara sig. Det är inte nätmobbning när retande är gjort på ett vänligt eller lekfullt sätt. (Frisen, Berne & Lunde, 2013).

Nätmobbningen har enligt denna definition samma kriterier (intention, upprepning, makt) som den traditionella mobbningen med skillnad att det ska ske via teknikens hjälp. Berne beskriver i sin avhandling (2014) att forskning har ifrågasatt om Olweus definition är relevant att använda på nätmobbning. Intention kan utan ögonkontakt missförstås och enkla skämt eller

ironiskt retande kan lätt förstöras upp. Kravet på repetition har också diskuterats i forskningslitteraturen. Vad menas egentligen med repetition på nätet? Internetarenorna har sin inbyggda lagring och dokumentation som innebär att ett negativt meddelande som sänts en gång kan spridas vidare av andra och den som utsatts kan på så sätt bli utsatt upprepade gånger. Obalans i makt blir mer komplex när det ska definieras på nätet än i ett fysiskt möte i skolan. Om nätmobbningen hör tätt ihop med den traditionella mobbningen behövs kanske inte en specifik definition för denna form av mobbning utan det kanske ska ses som ett uttryck för aggressivitet.

Kränkande behandling

Kränkande behandling innefattar händelser som kan vara enstaka eller upprepade, det enda kriteriet är att det ska kränka en elevs värdighet. Avsikten bakom händelsen behöver inte vara att skada någon (aggressivitet), utan fokus är om en elevs värdighet kränks. Orsaken till kränkningen kan i linje med detta baseras på ett oförstående, att en elev inte visste att händelsen kränkte den som drabbades. Eftersom Skolinspektion numera för elevs räkning kan kräva skadestånd (sedan 2006) av skolhuvudman om kränkande behandling/mobbning ägt rum och inte adekvat åtgärdats har en stark juridifiering (makten förskjuts till jurister) införts. Diskrimineringslagen delar upp händelser i skolan i två delar. Händelser som kan relateras till diskrimineringsgrunderna (trakasserier) och händelser som inte hör ihop med diskrimineringsgrunderna (kränkande behandling). Kritik har riktats mot denna uppdelning då det ofta kan vara svårt att bedöma vad som är vad. En elev kan vid flera tillfällen under en skoldag bli kränkt. På förmiddagen kan eleven bli kallad ”glasögonorm” (kränkande behandling) på eftermiddagen ”hora” (trakasserier). Oavsett vad det ska klassificeras som har skolan utredningsskyldighet och åtgärdsskyldighet enligt Skolverket (Skolverket, 2012a). Det som senare kan skilja i en rättsprocess är att det kan utdömas olika skadestånd beroende av klassificering i trakasserier eller kränkande behandling.

Program för att minska mobbning

Diskussionen om vad som är effektiva sätt att motverka mobbning har funnits i den svenska skoldebatten. Detta kom till sin spets i Sverige då Skolverket 2011 presenterade sin utvärdering av metoder mot mobbning (se även s.20). Skolverket rekommenderade inget av programmen som undersöktes. Några år tidigare kom Brås rapport (2008) som i sin utvärdering konkluderar att program mot mobbning kan vara effektiva. Olika resultat från

utvärderingar har inte gjort det enklare för skolan att motivera sig och ta beslut om hur man ska motverka mobbning och nätmobbning. Skolverkets Allmänna Råd (2012) rekommenderar att skolorna tar det bästa ut varje program. Det tycks inte spela så stor roll var de kommer ifrån menar Skolverket.

Varför utförs mobbning?

Slonje (2011) beskriver att mobbarens taktik på individnivå generellt kan betraktas som ”bit där det känns mest” och mobbarens egen vinst och drivkraft skulle vara att få positiv uppmärksamhet från andra elever (i kamratgruppsnivån). Denna uppmärksamhet kan också sökas via nätet där det kan finnas en bredare publik. Om mobbaren dessutom kan nå både individ och grupp, som exempelvis vid mobbning med sexuella förtecken (Smith, 2014) kan kanske en större effekt nås. Nätet ger enkelt denna möjlighet. Kan mobbaren hitta stöd i rådande normer (ex. utseende relaterad mobbning eller hur en pojke eller flicka bör uppträda, vad som är normalt eller onormalt) så blir kanske vinsten större för mobbaren.

Smith (2014) beskriver att identitetsbaserad mobbning (mobbning som adresserar en individs hudfärg, ras, religion eller tro, funktionsnedsättning, kön eller köns identitet) kan användas som en ”pretext of bullying behaviors” (Smith, 2014. s.85). Mobbaren kan utnyttja rådande normer för sin egen aggressivitet. De har ofta en god kompetens att avläsa var den ömmaste punkten finns i en social situation och kan läsa av de rådande normerna. Denna ”skicklighet” utnyttjas till deras egen fördel, menar Smith (2014). Om inte skolan stoppar mobbningen bekräftas det för elever att det är ok att mobba i skolan (Olweus, 1991). Flera forskare menar att elever som mobbar andra kan vara populära, det aggressiva beteendet kombineras ofta med social skicklighet (Olweus, 1991; Gill, 2013, Smith, 2014). Populariteten döljer mobbarens negativa handlingar. I skolan kan det ta sig uttryck i att mobbare väljs till att bli ”kamratstödjare” för att motverka mobbning. Skolor som iscensätter sådana val (utan att någon kontrollera negativa maktförhållanden) kan bidra till att mobbningen får fäste i skolans organisation. Skolans strukturer blir då del av orsaken till varför mobbning äger rum.

Brist på självkänsla

Utförs mobbningen p.g.a. av brist på självkänsla hos individer? Lindwall menar att aggressivitet som automatiskt uttryck för låg självkänsla är en myt. En hög självkänsla kan glida över till ett narcissistiskt sätt att skydda sin självkänsla (Lindwall, 2011) och kan ta sig uttryck i mobbning mot andra. I gruppen av personer med hög självkänsla finns en kategori

som är aggressiv skriver Lindwall. Bland dem som mobbar finns det personer med hög självkänsla, självkänslans mörka sidor som Lindwall (2011) beskriver det. Olweus (1991) fann att mobbare inte hade problem med en låg självkänsla och att yttre avvikelser hos mobbade (annorlunda kläder, glasögon, annan dialekt) inte kunde förklaras som orsak till mobbning. Det kan mera ska ses som en förklaring från mobbarens sida, ett ursäktande till varför mobbningen utförts.

Social status

En teori beskriver att de mobbade ligger längst ner på popularitetsskalan och därför blir avvisade (indirekt mobbning) av andra elever. Elever vill inte riskera sin status genom att sammanföras med en elev som har låg status. Den sociala statusen i en klass tenderar att vara stabil över tid och vissa individer kan vilja agera aggressivt i syfte att klättra på denna skala (Beckman, 2013). Denna teori bygger på att elever känner varandra väl och har gått i samma klass en tid. I Skolverkets antologi *Kränkningar i skolan* skrivs att social status kan kopplas till sexualitet. Det primära för flickor skulle kunna vara att stärka sin sexuella status för att få tag i de mest attraktiva pojkarna, och ett sådant resonemang stämmer väl överens med vedertagna genusteorier menar Frånberg (2013). Att bli mer sexuellt attraktiv genom att för sin grupp/klass/skola klä sig rätt skulle då vara ett sätt att höja sin sociala status.

Moraliskt disengagemang

Om individer har lätt för att koppla ur sin moral (moraliskt disengagemang) genom att resonera att mobbningen bara var på skoj kan detta förklara varför man är med och mobbar andra. Brist på eller urkoppling av moraliskt samvete och en avsaknad av hämningar kan leda till att aggressiva drifter får större utrymme (Gill, 2013). Om ingen ingriper eller försvarar en utsatt elev påverkas situationen negativt. Det blir då lättare att inte bry sig och koppla bort den empati som finns i andra situationer. Den som försvarar en mobbad elev gör först en värdering av sin egen tilltro till makt i den specifika situationen (Thornberg & Jungerts, 2013) innan den ingriper.

Former av nätmobbning

Kowalski, Limber & Agaston (2012) beskriver åtta olika sätt som nätmobbning kan utföras på. *Flaming* är ett slags elakt användande av vulgärt språk på internetarenor där förövaren

medvetet hettar upp språket och lovar eller hotar sedan med att ”det är bäst du ser upp i skolan imorgon.” *Harassment*” är att skicka elaka och sårande meddelanden. *Denigration*” görs genom att baktala någon genom ryktesspridning i olika internetarenor. *Impersonation*” handlar om att framstå som någon annan person och att sända information som gör att offret får problem. *Outing*” är när någon avslöjar information (lögn, bilder eller foton) som offret inte vill att andra ska veta om. *Trickery*” är ett slags bedrägeri som lockar information från någon som sedan läggs ut på nätet. *Exclusion*” är att på ett avsiktligt elakt sätt utestänga någon från en onlinegrupp på Internet. *Cyberstalking*”, är upprepade och kraftiga kränkningar som inkluderar hot och som skapar rädsla.

Socialisering på nätet

Barn och ungas behov av socialisering och strävan efter att söka eget uttryck sker numera inte bara framför tonårsspeglarna eller i tonårsrummet. Behovet kan uppstå snabbt framför en skärm i kontakt med andra där eftertänksamhet inte uppmuntras, man tänker inte på den inbyggda dokumentationen som ingår i nätkommunikation. Med utgångspunkt i ett omfattande datamaterial (från 2007-2012 av barn i 4 - 8 klass i Köpenhamnsområdet) bestående av teckningar, sms-meddelande, ljudupptagningar och virtuellt fältarbete på två sociala internetarenor (Arto och Facebook) tar sig socialpsykologen Kofoed (2013) an ett stort material för att försöka förstå ungdomars socialisering via nätet. Mobbning finns som en bakomliggande faktor att förhålla sig till. Ett begrepp som går som en röd tråd i materialet är ovisshet (spänningen mellan det som redan finns och det som ännu inte finns). Ovissheten handlar om vem det är som kommunicerar på nätet, huruvida det som skrivs verkligen är kränkningar/mobbning eller bara är på skoj och en ovisshet om hur många som ser det som sker. Ovisshet om hur många som ser det som sker samt hur och till vem den nya tekniken kan sprida information.

Likheter och skillnader i olika sätt att mobba på

Nätmobbingen är beroende av kunskap om hur tekniken kan användas. Utföraren ser oftast inte den som attackeras. Det är också en stor variation och komplexitet i åskådarrollen som annorlunda och fördröjd ”status-vinst” för mobbaren eller möjligheten till potentiellt oändligt bred publik. Svårigheten att fly från nätmobbingen (Smith, 2014) och en inbyggd dokumentation är ingredienser som kan ses som specifika för nätmobbing. Det är svårare att förklara om det finns obalans i makt mellan den som utsätts och de som utför mobbingen.

Men eftersom överlappningen mellan mobbad i skolan och på nätet är stor, cirka 85 procent (Englund, 2011; Flygare & Johansson, 2013) så vet troligtvis de inblandade om vilket maktförhållande som finns. De tre kriterierna för mobbning: intention, upprepning och obalans i makt kan redan vara på plats när nätmobbningen dyker upp.

Mobbningsdefinitionens krav på upprepning kan visserligen problematiseras när det gäller nätet (där en inbyggd upprepning ingår) då den utsatte själv kan besöka en förnedrande bloggtext om och om igen. Avsikten bakom handlingen kan vara svår att uttyda för den som utsatts när utföraren finns bakom en dataskärm. Det går att hävda att många av de argument som används för att beskriva det specifika med nätmobbning också gäller för vissa traditionella former av mobbning, skriver Beckman (2013). En elev som är mobbad kan i tanken återvända till mobbningshändelsen många gånger. I händelser av ryktesspridning finns också en osäkerhet i vem som egentligen startade ryktet och en osäkerhet om hur många som känner till det. Anonymitet och osäkerhet om vem som utför mobbningen och möjligheten till bred spridning går som en röd tråd i vad som har av forskningen beskrivits som specifikt för nätmobbning.

I tidningen Nöjesguiden (nr 3, 2015) fanns följande citat: ”om du tar en normal person, och ger hen såväl publik som fullständig anonymitet, kommer du troligtvis ha skapat ett fullständigt rövhål till människa”. Denna liknelse beskriver delar av en oro som ofta kommer när ny teknik införs. Medialt har det under senare tid uppmärksammats att ”anonyma appar” har blivit ett inslag av nätmobbningen där det inte direkt går att avläsa avsändaren (Göteborgs Posten, 2014, september). Anonymiteten skulle göra det enklare att mobba och kränka och andra. Samtidigt är nätmobbning den form av mobbning som lättast går att bevisa har inträffat. Det går att ”spara” den negativa bloggtexten, sidan eller meddelandet genom att göra en skärmdump och ta ett foto av skärmen (Dunkels 2013; Englander 2013). Nätmobbningen blir till ett bevis för att mobbning har inträffat, det kan för en utsatt elev vara enklare att få vuxna att tro vad som beskrivs om det kan visas på ett ”papper”. Flera internetarenor till exempel Facebook kräver numera att användarna använder riktiga namn, samtidigt som behovet av anonymitet tar sig uttryck i att andra internetarenor försöker erbjuda anonymitet, till exempel Snapchat, Kik och Whisper.

Resultat

Metod och data

Denna studie baseras på data från digitala anonyma självskattningsenkäter (Olweusenkäten) där elever i årskurs 3 - 9 svarar på frågor om temat mobbning. Enkäten har använts systematiskt i skolor i Göteborg sedan 2003, och ett rikt datamaterial finns att tillgå även internationellt. Den huvudsakliga datamängden är således insamlad sedan tidigare. För denna studie har jag dock fått möjlighet att i slutet av enkäten formulera ett antal nya frågor om nätmobbning. Det är också från den datainsamlingsomgången 2013 som jag använt data ifrån. I de följande styckena kommer jag att redogöra för mitt urval.

Urval

Totalt ingick 21 skolor med elever i årskurs 3-9. Totalt har 3 925 elever svarat på enkäten vilket utgör en svarsprocent på 72,7 procent enligt SPSS. Det externa bortfallet är således drygt 25 procent, vilket är en betydande andel, men ligger i nivå med exempelvis Skolverkets utvärdering från 2011 av metoder mot mobbning som hade en svarsprocent på 70procent (Skolverket Metodappendix och bilagor till rapport 353, 2011). I denna undersökning ingår 19 skolor från Göteborgs kommun och två skolor från Stockholmsområdet. 2543 elever svarade på enkäten under vårterminen och 1382 under höstterminen 2013 (12 skolor svarade under vårterminen och 9 skolor under höstterminen).

Tabell 1. Antal respondenter i undersökningen. Svarsprocent.

Årskurs	Flickor	Pojkar	Total	Svarsprocent
Årskurs 3-6	1 031	989	2 020	73,8 (av 2737)
Årskurs 7-9	919	986	1 905	71,6 (av 2 662)
Årskurs 3-9	1 950	1975	3 925	72,7 (av 5 399)

Genomförande

Enkäten om mobbning genomfördes som webbenkät i skolan. Specifika anonyma elevlösenord genererades och delades ut av en administratör när eleverna genomför enkäten. Enkäten genomfördes i skolan av skolan och under provliknande förhållanden.

Etik

Enkäten är anonym, inget svar kan återkopplas till eleven. Varje skola har frivilligt använt sig av enkäten och varje elev deltar frivilligt. Eleven har också möjligheten att i enkäten klicka sig vidare till nästa fråga.

Mobbning och kränkningar

Kränkningsbegreppet kan kort beskrivas innefatta både enstaka händelser och upprepade händelser av negativ art. I undersökningen kan elever svara om de utsatts ”någon enstaka gång” eller om de utsatts ”2-3 gånger eller oftare” för de 10 olika formerna av mobbning (tabell 2). I redovisningen nedan har kränkningsbegreppet delats upp i enstaka händelser (kränkning) och upprepade (mobbning). Detta sätt att mäta ger en bild av hur vanligt kränkningar (enstaka händelser) och mobbning (upprepade händelser) är i de undersökta skolorna. Andelen kränkta elever visas i de mörkgrå staplarna och andelen mobbade elever i de ljusgrå staplarna. Generellt kan sägas att kränkningar är betydligt vanligare än mobbning.

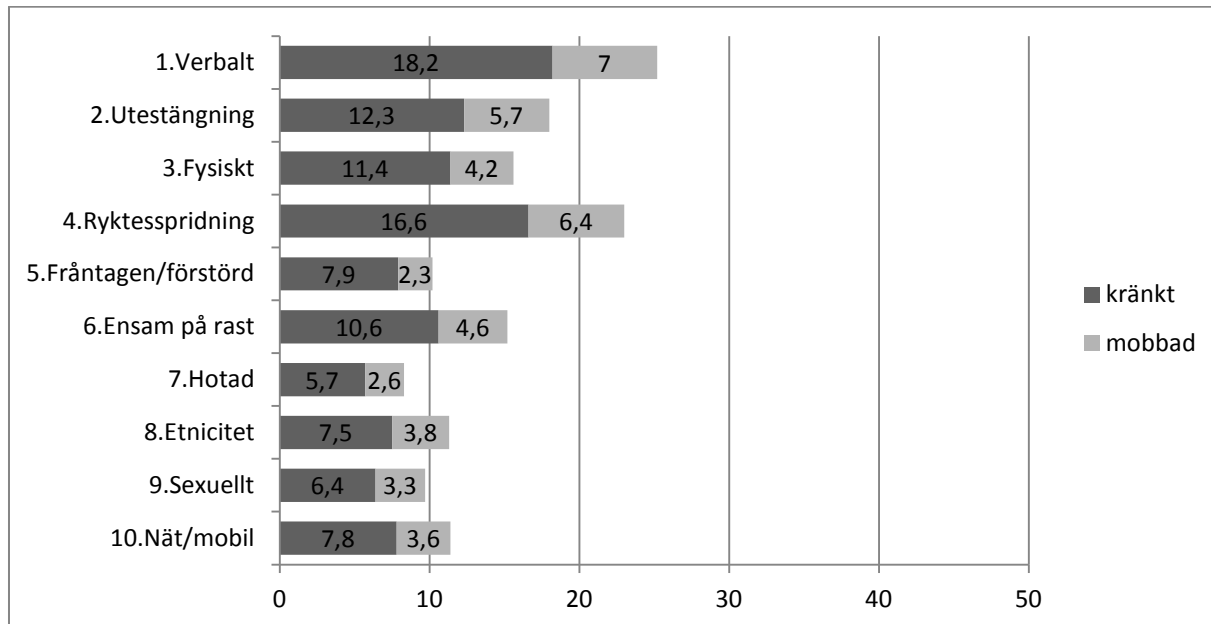

Diagram 1. Kränkt, mobbad. Årskurs 3-9. n=3925 (n= antalet svarande)

Hör alla mobbningsformer till samma kategori?

Ett syfte med denna undersökning är att belysa relationen (samvariationen) mellan traditionella former av mobbning och nätmobbning. Att närmare granska hur och om den

relativt nya variabeln (frågan) om nät-/mobilmobbning hör ihop med de andra frågorna om traditionell mobbning. För att göra detta användes faktoranalys där det undersöktes om det finns flera olika dimensioner inbäddade i begreppet mobbning.

Faktoranalyserna är en statistikmetod som används här för att undersöka huruvida vissa frågor om mobbning hänger ihop mer än andra (hur de samvarierar). Vilken är den minsta gemensamma nämnaren för de olika frågorna (former av mobbning)? Den minsta gemensamma nämnare för alla former av mobbning är frågan om upplevt hot (hotad, tvingad att göra saker jag inte vill göra). Denna fråga förklarar nästan hälften av samvariationen mellan de 10 olika frågorna om upplevd mobbning. Även när faktoranalysen görs för olika grupper (3 - 6, 7 - 9, flickor/pojkar) landar denna fråga högt. Men frågorna som landar allra högst för dessa grupper är för årskurs 3-6 är frågan om utestängning och för elever i årskurs 7 - 9 är frågan om nätmobbningen.

Men alla frågorna för alla grupper landar inom samma kategori, en kategori som vi kan beskriva som mobbning.

Fördjupade frågor om nätmobbning

I enkäten har några extra frågor om nätmobbning lagts till i slutet. De föregås av en beskrivning av hur nätmobbning kan gå till. *"Om du har blivit utsatt för nätmobbning under de senaste månaderna, på vilket sätt har det gjorts?"* Resultatet för frågan redovisas i tabell 2, se nästa sida. Procentberäkningen baseras på elever som markerat minst ett svarsalternativ på frågan. Observera att beräkning görs inom gruppen nätmobbade och inte från den totala procenten av alla elever. En elev kan välja att markera ett eller flera alternativ.

Tabell 2. Procent av pojkar och flickor i årskurs 3-6 och 7-9 som markerat minst ett svarsalternativ på frågan

”Om du har blivit utsatt för nätmobbning under de senaste månaderna, på vilket sätt har det gjorts?”

Årskurs 3-9. N=536 flickor/pojkar.

FORMER AV NÄTMOBBNING	FLICKOR N=266	POJKAR N=270	TOTALT N=536
1. Meddelande med ovisshet om avsikt	50,4	67,8	59,1
2. Meddelande med avsikt att såra	32	20	25,9
3. Ryktesspridning på nätet	17,7	12,2	14,9
4. Kommentarer om mitt utseende	19,5	14,1	16,8
5. Utestängd från sidor/grupper på nätet	5,6	9,	7,6
6. Bilder eller info har spridit mot min vilja	4,9	9,3	7,1
7. Stulit mitt lösenord/inloggning	13,9	8,9	11,4
8. Kommenterats sexuellt	7,5	4,8	6,2
9. Bilder och video för att såra	10,2	8,9	9,5

Det vanligaste sättet att uppleva nätmobbning på är att få meddelanden där det finns en ovisshet om vad som egentligen är avsikten med meddelandet. Att inte kunna avgöra syftet visar att det finns en stor osäkerhet om hur olika meddelanden ska tolkas. Om detta är relaterat till nätets möjliga anonymitet eller om svårigheten att utläsa exempelvis om ett kort skrivet meddelande är illa menat eller vad en smiley egentligen betyder har inte undersökts. Resultaten pekar på att ovisshet om avsikt är en dimension av nätmobbning. Det är högst andel pojkar – 67, 8 procent – som upplever det som en form av nätmobbning, för flickor är det lägre (50,4 procent). Elever som nätmobbats får även meddelandet som de vet har en avsikt att såra. Det är en något större andel av flickorna som får meddelanden där de vet att avsikten är att såra dem. Kommentarer om utseende och ryktesspridning är också en former av nätmobbning som är vanligare för flickor. För pojkar är det en större andel som upplevt att de utestängs från grupper på nätet än för flickor. Vid uppdelning i årskurs 3-6 och 7-9 framträder samma mönster men med något större skillnader i procentsiffrorna.

Vet de nätmobbade vilka som mobbar dem?

För att ta reda på om de nätmobbade kände till dem som mobbar ställdes frågan: ”Om du har blivit utsatt för nätmobbning de senaste månaderna, vet du vem som (huvudsakligen) har

gjort detta mot dig?” Procentberäkningen baseras på elever som markerat att de nätmobbats enligt minst ett av alternativen på frågan (N=275) (N är antalet elever). Elever kan markera ett alternativ.

Ca 67 procent av de nätmobbade eleverna är ganska säkra på vem som nätmobbade dem. Dessa elever har svarat att *tror att de vet* eller *vet* vem det är. En större andel av utsatta elever ser inte nätmobbning som helt anonym. Ett specifikt kriterium för nätmobbning är att det är lätt att gömma sig bakom en datorskärm eller ett inloggningsnamn. Resultaten här pekar på att de flesta nätmobbade elever vet vem som mobbar dem. Men det är 33 procent som vet inte vem som nätmobbade dem, så möjligheten för att vara anonym finns. Det förekommer att elever blir nätmobbade av elever som inte går i samma skola. 19 procent av de 275 elever som svarar att de blir nätmobbade av elever som inte går i deras skola. Här finns inga könsskillnader.

Sprids nätmobbningen till andra?

”Om du har blivit utsatt för nätmobbning de senaste månaderna, hur många andra personer känner till det?”. Procentberäkning baseras på elever som markerat att de har nätmobbats enligt minst ett av alternativen på frågan (N=262). Elever kan markera ett alternativ. Enligt de nätmobbade i denna undersökning sprids troligtvis inte nätmobbningen till någon större grupp. 79 procent som svarar att det bara är de själva och några fler som känner till det. De har svarat att de tror att det bara är de själva eller att det är några få i skolan och på nätet som känner till nätmobbningen. En något större andel flickor än pojkar uppger detta.

Hur har ditt liv förändrats av mobbningen eller nätmobbningen?

”Om du har blivit utsatt för nätmobbning eller mobbning, har ditt liv förändrats på något sätt?” Procentberäkningen baseras på elever som markerat minst ett av alternativen (N=509). En elev kan markera flera alternativ. Här frågas eleven både om den utsatts specifikt för nätmobbning men också för mobbning.

Mobbningen påverkar framförallt det dagliga mötet med andra elever. Elever menar att mobbningen har gjort dem mera osäkra och att de känner sig rädda när någon vill prata med dem. 58,3 procent av de 509 eleverna uppger detta. Den som mobbats litar inte på andra lika mycket som tidigare och håller sig mer för sig själv, 27 procent markerar detta alternativ, något större andel flickor än pojkar. Sömnen påverkas negativt och elever som mobbats tänker på saker mer än innan mobbningen (27 procent svarar detta). Inga större skillnader för pojkar än flickor. En lägre andel elever, ca 8 procent menar att de skolkar från skolan och att

det beror på mobbningen, en något större andel pojkar (främst från årskurs 7-9) än flickor. Mobbningens negativa effekter på dessa elevers användande av nätet påverkas inte lika hög grad som vardagen i skolan. Cirka 11 procent menar att de känner sig mer obekväma när de får meddelanden på mobilen och 8 procent är mer obekväma när de är på uppkopplade på Internet eller i någon onlinegrupp.

Huvudresultat

- Undersökningen visar att det för elever i grundskolan empiriskt inte går att skilja på olika former av mobbning.
- Faktoranalysen visar att minsta gemensamma nämnare för alla formerna av mobbning är frågan om eleven blivit hotad (alla elever i årskurs 3-9).
- Den vanligaste formen av nätmobbning är elever som får meddelanden och de är osäkra på om avsikten är att sår dem.
- Nätmobbningen är till större delen inte anonym, de nätmobbade vet vem som nätmobbar dem.
- Bred spridning, nej. Att nätmobbningen skulle spridas till många är inte troligt då de flesta av de nätmobbade svarar att *det är bara de själva och några andra som vet om mobbningen*.
- Mobbningen gör att elever känner sig mer rädda och osäkra i mötet med andra. Mobbade elevers kommunicerade på nätet påverkas inte i samma utsträckning. Man håller sig mer för sig själv och litar inte på andra i skolan så mycket längre. Detta gäller särskilt när andra tar kontakt.

Diskussion

Den här undersökningen har fokuserat på relationen mellan traditionell mobbning och det som har kommit att kallas för nätmobbning. Undersökningen visar att det för elever i grundskolan empiriskt inte går att skilja på formerna av mobbning. Trots att nätmobbningen kommit in på mobbningsscenen under senare år och dess specifika egenskaper beskrivits i forskningen tillhör nätmobbningen numera den vanliga mobbningen som elever i grundskolan utsätts för. Faktoranalysen som gjorts stöder mobbningsbegreppets grundläggande analys (Olweus, 1994). Mobbningsbegreppet (som konstruerades på 1970 talet) inrymmer numera även den nyare formen, nätmobbning.

Myter om nätmobbning?

Oron för nätmobbning har fokuserat på Internets möjligheter till anonymitet och snabba och breda spridning. Denna undersöknings resultat pekar på att detta skulle kunna vara en myt. Även om anonymitet och bred spridning ingår för en del så kanske denna argumentation för detta egentligen inte är bärkraftig. Eftersom det finns många sätt att bli utsatt på är det lätt att bara plocka fram vissa former av mobbning som kan väcka större medial uppmärksamhet som till exempel nätmobbning, som ibland blåses upp som allvarligast och vanligast.

Skräcken för att utsättas för den breda anonyma nätmobbningen är säkert seglivad och kommer att bekräftas om och om igen av enstaka beskrivningar som lyfts fram i media. Detta kan leda till att den traditionella formen av mobbning döljs.

Hotad i skolan

Olika gruppindelningar (teambuilding, samarbetsövningar, värderingsövningar) kan vara ”fixade” av andra elever (eleverna styr övningen för sitt eget syfte, inte för lärarens syfte). Dolda av sin popularitet (Gill, 2013) kan då elever stärka en negativ maktobalans eller i eget syfte påverka de normerna i klassen. Värderingsövningar speglar enligt Svahn (2012) en övergripande ide att istället för att ge moraliska pekpinna så ska värderingsövningar ge en bättre inverkan på barns beteende. Hennes studie visar att det snarare är så att värderingsövningar kan stärka asymmetriskt maktförhållande och håller tillbaka ett utvecklat moraliskt resonemang. Hot som redan finns kan lätt döljas och kan vara svårt att se om inte vuxna i skolan har förståelse för negativt utnyttjande av makt eller stereotypa normer i skolan och klassen. Särskilt om de som genomför övningarna inte har tidigare har inblick elevernas historia och sociala status.

När en elev väl har utsatts för mobbning kanske inte mobbarens val av taktik spelar så stor roll utan snarare det upplevda hotet. Resultaten visar att användandet av nätet inte påverkas i lika hög grad som det vardagliga livet, mötet med andra elever och lärare i skolan påverkas mer än när eleven är på nätet.

Internetbaserad kommunikation

Elever som har nätmobbats ger en bild av att det inte är helt lätt att förstå meddelanden via internet. Kanske bör skolan fokusera mer på detta i sin undervisning, än på information av vilka appar som är hetast just nu. Skolan behöver också lära ut att det som läggs ut på nätet oftast bär sin egen dokumentation. Skolan bör göra elever mer medvetna om att det som meddelas via olika internetarenor kan misstolkas och att det finns ägarintressen hos internetarenorna som styr utseendet och vilka funktioner som finns där. Internetarenornas ägare bär ett ansvar över vilka negativa möjligheter deras arenor eventuellt skapar för barn och ungdomar. Deras samhällsansvar bör diskuteras och skolan kan inte ensam stå för att mobbning ska upphöra. Om elever i olika internetarenor uppmanas att kategorisera andra på ett cyniskt sätt kan det bidra till nätmobbning.

Kränkning eller mobbning

Pedagoger skall (enligt Skolverket 2012) utan någon värdering anmäla varje kränkning till sin huvudman. Om en pedagog inte ska värdera händelser i skolan tar man bort pedagogens professionalitet (men utbildning för pedagoger hur de kan upptäcka all mobbning behövs). Det finns en fara att med att skolpersonalens auktoritativ roll i samhället degraderas till att bli en rapporterings roll. Undersökningen (diagram 1) visar att drygt 25 procent av elevgruppen någon gång under senaste månaderna har varit utsatt för kränkningar. Det blir så mycket kränkningar att rapportera i skolan att man inte ser systematiken (mobbningen) i det som pågår. Att man tagit bort begreppet mobbning ur skollagen kan bidra till att man också hoppar över all den forskning som sedan länge bedrivits på mobbningsbegreppet, skolan ska vila på vetenskaplig grund. Risken är uppenbar att ett fokus på kränkningar blir en rökridå som döljer mobbningen.

En huvudsats av denna studie är att nätmobbning för barn och unga egentligen numera är en traditionell form av mobbning. Nätmobbning och traditionell mobbning tillhör samma kategori. För att motverka nätmobbning bör skolan fokusera på att reducera all mobbning. Skolan bör för eleverna förtydliga att kommunikation via internetarenor är svårare att tolka än traditionell kommunikation och skolan bör bidra till att utbildning i internetbaserad kommunikation finns även för de lägre årskurserna.

Referenser

- Agö J. (2014, maj) Tonåringar åtalas efter Intagram –upplopp i Göteborg. Aftonbladet. Hämtad på länk 2014-08-26 från <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article16812884.ab>
- Beckman L. (2013). *Traditional Bullying and Cyberbullying among Swedish Adolescents: Gender differences and associations with mental health*. Karlstad University Studies 2013:31
- Berne S. (2014). *Cyberbullying in childhood and adolescence –Assessment, Coping, and role of Appearance*. (Doktorsavhandling)University of Gothenburg: Ineko.
- Dunkels E. (2013). Kränkningar i skolan. (Red.) *Vad är särskilt med kränkningar på nätet?*(s. 154-171) Skolverket. Stockholm: Fritzes.
- Englander E. (2013, November). Potentially Misleading types of Cyberbullying. Paper presented at the 10th annual conference, The International Bullying Prevention Association, Nashville, Tennessee. November 10-12, 2013
- Englund G. (2011). *Sambandet mobbning och nätmobbning* . Kandidatuppsats. Göteborg. Institutionen för pedagogik och specialpedagogik. Hämtad 2013-04 -29 från <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/25574>
- Flygare E.,& Johansson B. (2013) Kränkningar i skolan –analyser av problem och lösningar (Red). *Mobbning och kränkningar på nätet omfattning och effekter av skolans insatser* . (s 134-149). Skolverket. Stockholm: Fritzes.
- Friends nätrapport 2014 . *En undersökning om barn och ungas erfarenhet av kränkningar via mobil, dator och surfplatta*. Hämtad 2014-04-04 från <http://www.friends.se/natrapporten>
- Frisen A., Berne S. & Lunde C. (2013) Cybervictimization and body esteem: Experiences of Swedish children and adolescents. *European Journal of Development Psychology*. Hämtad på länk 2014-06-10 <http://www.tandfonline.com/loi/pedp20>
- Frånberg G-M.,& Wrethander M. (2011) *Mobbning –en social konstruktion?* Lund: Studentlitteratur.
- Frånberg G-M. (2013). Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar (Red) . *Flickor, pojkar och kränkningar*. (s.52-66). Skolverket. Stockholm: Fritzes.
- Gill P. (2013). Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar (Red). *Elever som kränker och mobbar andra*. (s.112-131). Skolverket. Stockholm: Fritzes
- GP (3 september 2014).Kränkningar sprids via nya app. Hämtad på länk från <http://www.gp.se/nyheter/goteborg/1.2478747-krankningar-sprids-via-ny-app>
- Kofoed J. (2013). (Red). *Mobning gentent. Affektive rytmer Spektakularitet og ubestemmlighed i digital mobning*. Köpenhamn: Reitzels
- Kowalski, M. ,Limber S. P.,& Agaston P. W (2012). *Cyberbullying –bullying in the digital age*. U.K: Blackwell Publishing
- Lindwall M. (2011). *Självkänsla. Bortom populärpsykologi och enkla sanningar*. Lund : Studentlitteratur.
- Nöjesguiden.Göteborg. Nr 3. 2015 . *Så städar vi upp nätkommentarerna*
- Olweus D. (1991). *Mobbning i skolan. Vad vi vet och vad vi kan göra*. Stockholm: Liber.
- Olweus D. (2010). Understanding and researching bullying. Some critical issues. I Jimerson, Swearer, Espelage. (Red.) *Handbook of bullying in schools. An international perspective*.(s.9-33)New York and London: Routhledge.

Rigby K. (2008). *Children and bullying. How parents and educators can reduce bullying at school* . Oxford: Blackwell Publishing.

Slonje R. (2011). *The Nature of Cyberbullying in Swedish Schools: Processes, Feelings of Remorse by Bullies, Impact on Victims and Age - and Gender Differences*. Doctoral thesis, Goldsmiths, University of London.
Hämtad 2014-02-12 från <http://eprints.gold.ac.uk/6568/>

Smith P.K. (2014) *Understanding school bullying*. London: Sage Publikations Ltd.

Skolverket (2011). Rapport 353. *Utvärdering av metoder mot mobbning*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2012). *Skolverkets allmänna råd. Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*. Stockholm: Erlanders Sverige AB.

Thornberg R. (2006). *Det sociala livet i skolan*. Stockholm: Liber.

Thornberg R. & Jungerts (2013). *Bystander behavior in bullying situations: Basic moral sensitivity, moral disengagement and defender self-efficacy*. *Journal of Adolescence* 36 (2013) 475–483

